

ارزیابی میزان عدم رضایت ساکنان محله‌ی نواب تهران از

ارزش‌های کیفیت محیط شهری

زهرا خدائی^۱

zahrakhodae@gmail.com

زهرا عسگری زاده^۲

چکیده:

افول ارزش‌های کیفیت محیط به ویژه در زمینه‌ی مؤلفه‌های محیطی، از جمله مسائلی است که ساکنان محلات شهری در نواحی سکونت خود با آن روبرو هستند. تاثیرات نامطلوب آن‌ها بر سلامت عمومی ساکنان نیازمند بررسی‌های علمی است.

این مقاله با هدف سنجش میزان عدم رضایت ساکنان محدوده‌ی نواب تهران از ۴ عامل اجتماعی- محیطی (شامل مؤلفه‌های فقدان بهداشت محیط، عدم احساس امنیت، آلودگی صوتی و آلودگی هوا) صورت گرفت. حجم نمونه مطالعاتی شامل ۲۷۰ نفر بود که با تکنیک پرسشنامه‌ای مورد پیمایش قرار گرفتند. نتایج حاصل از تحقیق نشان داد در محدوده مطالعاتی تمامی عوامل مورد نظر در مدل تجربی با میزان نارضایتی ساکنان از محیط سکونت‌شان رابطه معنی‌داری دارد ($P < .05$).

در مجموع میزان نارضایتی ساکنان نواب از مجموع عوامل مورد بررسی بالاتر از متوسط ($1 < 3/41 > 5$) با میانه نظری (۳) ارزیابی شد. میزان آزدگی ساکنان از تمامی عوامل مورد بررسی بیشتر از میانگین به دست آمد. بیشترین میزان نارضایتی ساکنان مربوط به احساس آزدگی از آلودگی هوا ($1 < 2/89 < 3$) با میانه نظری (۲) و کمترین میزان، مربوط به آزدگی از فقدان بهداشت محیط ($1 < 2/02 < 3$) با میانه نظری (۲) است. همچنین در این بررسی میزان تاثیرگذاری سه متغیر مستقل جنس، سن و طول مدت اقامت در محله بر روی میزان نارضایتی، نتایج نشان داده و مشخص شد که هیچ کدام از این متغیرها بر ادراک احساس آزدگی ساکنان از عوامل مورد بررسی تاثیر گذار نبوده‌است ($P > .05$).

3rd Urban Planning and
Management Conference
20-21 April

کلیدواژه‌ها: مؤلفه‌های محیطی- نارضایتی- احساس آزدگی- ارزش‌های محیطی- پروژه نواب.

۱- دانشجوی دکتری شهرسازی دانشگاه تربیت مدرس.

۲- دانشجوی دکتری شهرسازی دانشگاه تربیت مدرس.

۱- مقدمه:

امروزه اهمیت محیط‌های سکونتی به ویژه نواحی شهری به عنوان زیستگاه اصلی ساکنان افزایش یافته است. افول ارزش‌های محیطی و قرار گرفتن ساکنان با انواع آلودگی‌ها از جمله عواملی است که زمینه عدم رضایت‌مندی از این نواحی را فراهم می‌کند. به علاوه آگاهی از شدت اثرات نامطلوب این عوامل بر روی کیفیت زندگی و سلامت اشخاص، بر اهمیت این مساله تاکید می‌کند. در این مقاله سعی بر آن است تا مجموعه عواملی که منجر به عدم رضایت‌مندی و احساس آزردهی ساکنان نواب از ناحیه سکونتی‌شان شده را شناسایی و به صورت کمی بیان گردد.

۲- بیان مسأله:

در پی رشد سریع شهرها بخشی از فضاهای شهری بخصوص بافت قدیم و یا مناطقی در اطراف شهرها که در اثر بافت‌های خودرو ایجاد شده‌اند، فرسوده شده و کیفیت زندگی در این مکان‌ها به شدت افول پیدا کرده است. این گونه فضاها که تعادل زیستی خود را از دست داده‌اند به عنوان بخش مساله‌دار شهری نمود پیدا کرده و لزوم مداخله در این گونه بافت‌ها با هدف ارتقاء کیفیت را اجتناب‌ناپذیر می‌کند. نمونه‌های بسیاری از این گونه مداخلات در بافت‌های فرسوده- مخروبه و نابسامان شهرهای ایران اجراء شده است که از جمله آنها می‌توان به اقداماتی نظیر ساخت میدان در بافت کهن، تخریب محله‌ها، تهیه نقشه‌های گذراندی، توسعه و اصلاح بعضی از معابر و ... اشاره کرد. تجربه نشان داد که در بسیاری از این مداخلات، توجه صرف به ابعاد کالبدی و یا اقتصادی طرح‌ها منجر به نادیده گرفتن سایر ابعاد تاثیرگذار در کیفیت محیط‌های سکونتی همچون ابعاد اجتماعی، فرهنگی، روان شناختی و ... شده است. بیشتر کارشناسان با نگاه صرفاً کمی و تکنیکی به مسائل شهرها از توجه به پیامدهای کیفی اقدامات غافل بوده‌اند. در حالی که مردم کمیت‌ها را کمتر درک کرده و جنبه‌های کیفی آن‌ها را می‌بینند؛ لذا کیفیت محیط شهری با توجه توأم به جنبه‌های کیفی و کمی عناصر شهری و اجزای تشکیل‌دهنده‌ی آن‌ها نهفته است.

یکی از مباحثی که در سال‌های اخیر در ادبیات شهرسازی وارد شده و فقدان توجه به آن در مداخلات صورت گرفته در بافت‌های ناکارآمد شهری احساس می‌شود، کیفیت محیط و میزان رضایت‌مندی ساکنین از نواحی سکونتی می‌باشد. کیفیت محیط شهری یک مفهوم چند بعدی است و به عنوان یکی از ابعاد مهم کیفیت زندگی می‌تواند تاثیرات همه جانبه‌ای در زندگی شخص داشته باشد و با مفاهیمی همچون کیفیت مکان، ادراک میزان رضایت و ناراضایتی ساکنان از محیط‌های سکونتی و ... اشتراکاتی داشته و در بسیاری از موارد به عنوان معانی مشابه قلمداد می‌شود.

بدین منظور سنجش کیفیت وضعیت فعلی محیط سکونتی در جریان مداخلات صورت گرفته در بافتی مساله‌دار، با شناسایی معیارهای موثر بر میزان ادراک کیفیت محیط و میزان اهمیت این معیارها نسبت به یکدیگر و سنجش نحوه ارزش گذاری به کیفیت‌های محیطی از سوی ساکنان با هدف اصلی ارتقاء کیفیت محیط در این محدوده، سه فاز اجراء شده پروژه نواب به عنوان محدوده مطالعاتی انتخاب گردید. این پروژه در سال ۱۳۷۳ اجراء شد. لزوم اجرای این طرح با هدف اتصال محور شمال به جنوب از طریق ارتقاء نقش و توان محور نواب، لزوم بهسازی بافت فرسوده و فاقد کیفیت نواب را مطرح گردید. لیکن بر اساس مطالعات مقدماتی صورت گرفته به نظر می‌رسد که این محدوده از حداقل ارزش‌های محیطی یک محله شهری برخوردار نبوده و مداخلات صورت گرفته موجب کاهش شدید ارزش‌های سکونتی و اجتماعی آن شده است.

۳- پیشینه تحقیق:

از اواسط دهه‌ی ۱۹۶۰ با شناخت بحران‌های محیطی، جامعه با افزایش آگاهی عمومی در مورد مشکلات مربوط به کیفیت محیط در مقیاس جهانی، شهر و محلات سکونتی روبرو شد. این آگاهی در پی افزایش تخریب‌های محیطی در طول سه دهه‌ی گذشته و با نمایان شدن مشکلات محیطی در مقیاس جهانی (هم‌چون تخریب لایه ازن، افزایش اثرات گلخانه‌ای و ...) و بروز بلایای در بزرگ که تعداد زیادی از مردم و نواحی سکونتی را تحت تاثیر قرار داده و همچنین آگاهی از تخریب و زوال محیط در مقیاس محلی به وجود آمد [۱۵].

همزمان با پدیدار شدن بحران‌های محیطی، کیفیت محیط به عنوان بخشی از مفهوم کلی کیفیت زندگی شناخته شد. این مفهوم به عنوان بازتاب همه جانبه احساس شخص از سلامتی، شامل همه‌ی عواملی که در رضایتمندی انسان نقش دارند، فرض شده است. در اولین کنفرانس هابیتات سازمان ملل در سال ۱۹۷۶ مفهوم کیفیت محیط شهری برای اولین بار در یک مجمع رسمی بین‌المللی مطرح شد. در این کنفرانس کیفیت محیط را با برآورده کردن نیازهای اساسی انسان و عدالت اجتماعی مترادف دانستند [۳]. افزایش تعداد جمعیت در محیط‌های سکونتی در سال ۲۰۰۰ میلادی (بیش از ۵۰ درصد جمعیت جهان در نواحی شهری می‌زیسته‌اند)، توسعه کالبدی شهرها را در پی داشته [۱۳] و موجب بروز چالش‌هایی بین نظریه‌پردازان و استفاده‌کنندگان از محیط شهرها شد. این چالش‌ها عموماً حول مفاهیم و مؤلفه‌های موثر بر کیفیت زندگی و به تبع آن کیفیت محیط شهرها. نظریه‌پردازان مسائل شهری معتقدند توجه صرفاً کمی و تکنیکی به مسائل شهرها خطاست و تاکید بر جنبه‌های کیفی نیز بحث‌انگیز است. کیفیت محیط شهری در توجه توأم به جنبه‌های کیفی و کمی عناصر شهری و اجزای تشکیل دهنده آن‌ها نهفته است [۱۵].

فقدان توصیف جامع و دقیقی از کیفیت محیط در نواحی سکونتی که شامل مؤلفه‌های مهم آن باشد، کاملاً مشهود است. مطالعه روشمند کیفیت محیط موضوعی نسبتاً جدید است. در این مورد مطالعات اولیه بیشتر به حواشی موضوع پرداخته‌اند [۱۴]. در آمریکا تحقیقات گسترده‌ای از سال ۱۹۸۳ تا کنون به منظور دستیابی به شاخص‌هایی برای ارتقای کیفیت محیط‌های سکونتی از طریق سیاستگذاری‌های دولتی صورت گرفت. در کشورهایی همچون کانادا، فرانسه، هلند، نروژ و انگلستان به منظور ارزیابی و ارتقای کیفیت محیط در مقیاس‌های ملی و محلی، شاخص‌ها و چشم‌اندازهایی در سیاستگذاری‌ها و اهداف ملی در نظر گرفته شده است [۲]. شاخص‌های شکل گرفته بر پایه‌ی مطالعات اولیه بیشتر بر مبنای دیدگاه‌های تک‌بعدی و یک‌جانبه بر اساس نظرات کارشناسان بوده‌است. به تدریج مفهوم کیفیت محیط در نواحی سکونتی برای برنامه‌ریزان روشن‌تر از مفاهیم ناقص و یک‌جانبه دوره‌های قبلی شد.

بدین معنا دریافتند که کیفیت محیط‌های مسکونی شهری یک مفهوم سلسله‌مراتبی با ویژگی چندگانه^۳ است [۱۵] که باید در تعریف شاخص‌های آن مد نظر گرفته شود؛ به طوری که شاخص‌های کیفیت محیط می‌بایست معنای روشنی از این مفهوم را فراهم کنند. در یک مطالعه که توسط Lansing و Marans در سال ۱۹۶۹ صورت گرفت، رضایتمندی یکی از معیارهای کلیدی سنجش میزان کیفیت محیط مطرح شد. آنان کیفیت محیط را به صورت زیر تعریف کردند: ((یک محیط با کیفیت بالا، احساس رفاه و رضایتمندی به جمعیتش را به واسطه ویژگی‌هایی که ممکن است فیزیکی، اجتماعی و یا سمبلیک باشد، منتقل می‌کند)). از دیدگاه پژوهشگران مختلفی رضایتمندی به عنوان یک معیار عام برای سنجش کیفیت محیط

مطرح شده است (see, e.g., Baba and Austin, ۱۹۸۹; Campbell, et al., ۱۹۷۶; Christensen and Carp, ۱۹۸۷; Davis and Fine-Davis, ۱۹۸۱; Fine-Davis and Davis, ۱۹۸۲; Gruber (and Shelton, ۱۹۸۷; Ha

مسائل محیطی از جنبه‌های گوناگون و در سطوح مختلفی از سطح جهانی تا محلی مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است [۱۶]. از جمله مهم‌ترین سطوح مورد بررسی، سطح محلی (شامل واحد مسکونی و محیط زندگی افراد) می‌باشد که ساکنان در معرض انواع مختلفی از آلاینده‌های محیطی قرار دارند. در این سطح به اختلالاتی که برای زندگی انسان به وجود می‌آید، پرداخته می‌شود. افرادی که به صورت منظم در معرض این اختلالات قرار دارند، بر اهمیت این مساله تاکید کرده‌اند. ممکن است آسیب فیزیکی واقعی، محدود به سطح فردی باشد، اما مقیاس و فراوانی رخداد آثار، این موضوع را به یکی از مباحث اساسی محافظت محیطی تبدیل کرده است [۱۶]. به چنین آثار و تبعاتی، آزدگی اطلاق می‌شود. اثرات زیان‌آور سلامتی ناشی از تنزل محیطی در طیفی از آزدگی تا مرگ و میر متفاوت است. اگر چه آزار ناشی از تنزل کیفیت محیطی بر روی سلامتی شدتش بسیار کمتر از شیوع بیماری‌ها و یا مرگ و میر است، با وجود این، به خاطر اینکه تعداد زیادی از مردم را تحت تأثیر قرار می‌دهد، موضوع نگران‌کننده‌ای است [۱۵]. به علاوه تأثیرات محیطی بر روی سلامت همگانی (عمومی) کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

کیفیت محیط‌های شهری توسط سنجش مجموعه عوامل مثبت و منفی تاثیرگذار در ادراک ساکنان قابل اندازه‌گیری است. در زمینه شناسایی مجموعه عوامل منفی تاثیر گذار در نارضایتی سکونتی ساکنان، تحقیقات گسترده‌ای توسط محققان صورت گرفته است که در ادامه به بررسی آنها و تعریف شاخص‌های نارضایتی معطوف به محدوده مطالعاتی پرداخته می‌شود.

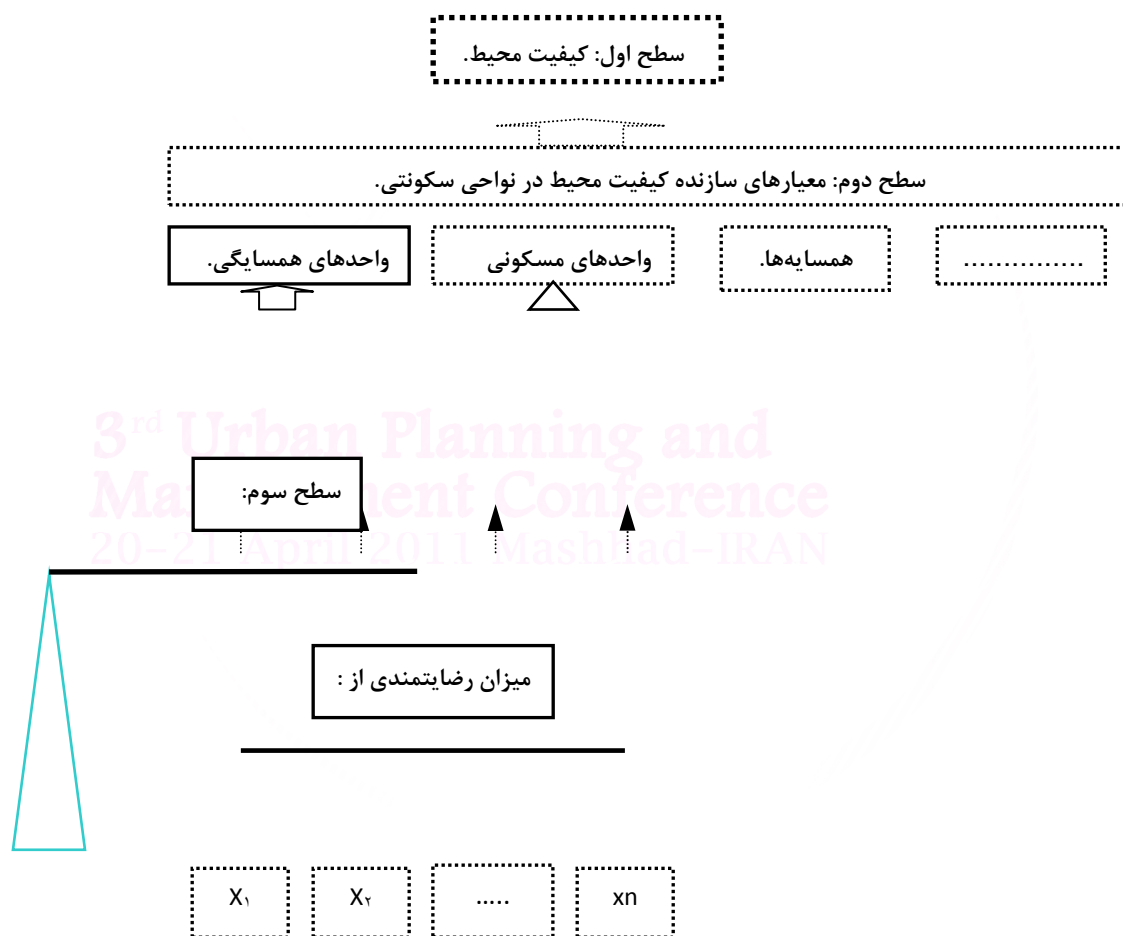
کیفیت محیط‌های محلی تنها توسط عوامل فیزیکی تعیین نمی‌شود، بلکه در کنار ویژگی‌های فیزیکی، ویژگی‌های روان شناختی، اجتماعی و ویژگی‌های محیط ساخته شده نیز باید مورد بررسی قرار گیرد. مهم‌ترین ویژگی‌های اجتماعی- روان- شناختی محیط‌های مسکونی عبارتند از: حس اجتماع، ازدحام و شلوغی و مخاطرات امنیت اجتماعی. از خصوصیات محیط مصنوع، دسترسی به امکانات و خدمات واحد همسایگی است [۱۰]. در کنار مخاطرات صنعتی، از مخاطراتی که اصطلاحاً مخاطرات امنیت اجتماعی خوانده می‌شود نیز بحث شده است. از نمونه‌های این مخاطرات می‌توان به دزدی، وندالیسم، تجاوز و مورد حمله قرار گرفتن، و یا حضور معتادان در واحد همسایگی اشاره کرد [۹]. یکی دیگر از مخاطرات امنیت به ترافیک مربوط می‌شود. همچنین می‌توان از وجود انواع گوناگون آلودگی هوا (وجود ذرات معلق، گرد و خاک، غبار و ...)، آلودگی آب و خاک اشاره کرد. آثار آزارنده منابع تولید و انتشار بوی بد بر روی ساکنان محیط‌های مسکونی شهری به صورت وسیعی مورد مطالعه قرار گرفته است [۱۵]. از جمله منابع تولیدکننده بوی نامطبوع در محیط مسکونی شهری می‌توان به آشغال، زباله، فاضلاب، آب‌های سطحی و فضولات حیوانی اشاره کرد. وجود کارخانه‌های صنعتی بزرگ (شیمیایی، اتمی) که در زمینه حمل و نقل، نگهداری و پردازش مواد خطرناک فعالیت دارند نیز از منابع عمده مخاطرات صنعتی می‌باشند [۱۱].

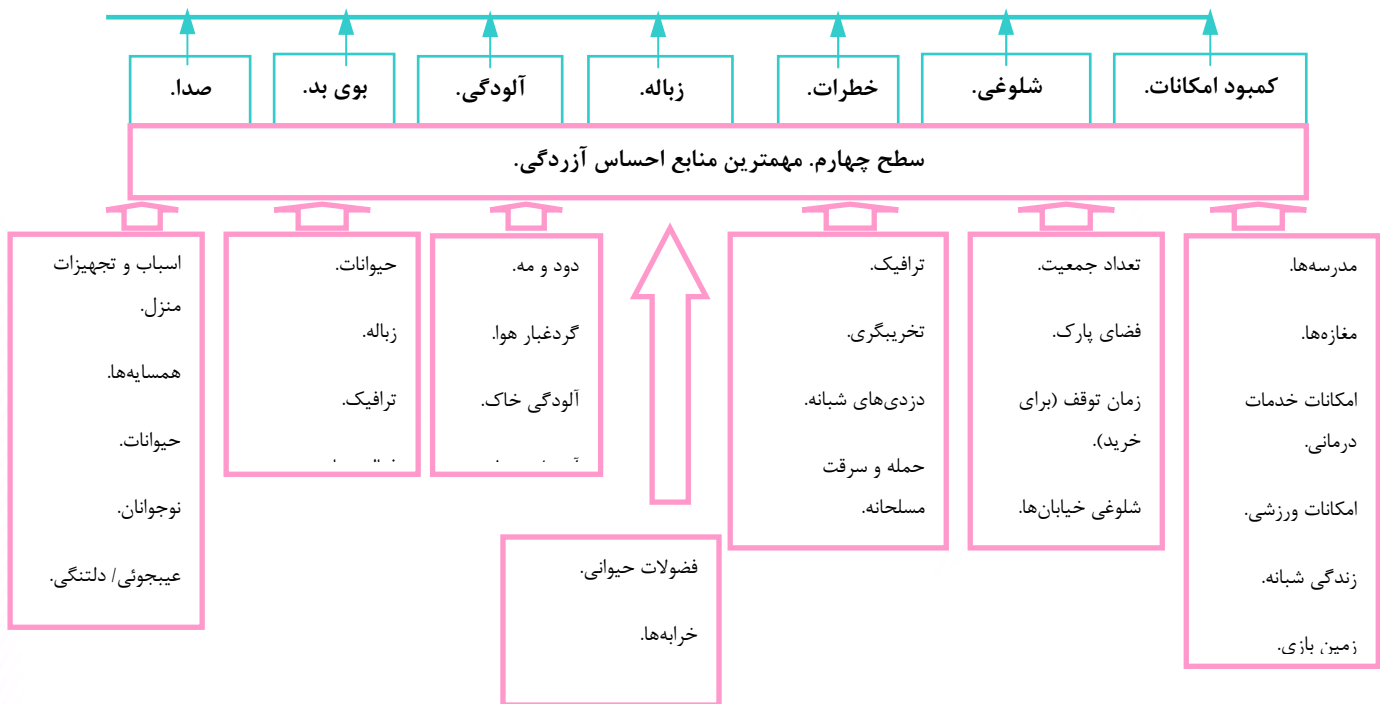
در سال ۱۹۹۰ پولس، استگ و کوتر-کمرلینگ یک مطالعه از نمونه ۴۸۷ نفری ساکنان شهر گرونینگن انجام دادند. در این مطالعه از مخاطبان خواسته شد تا میزان رضایتمندی‌شان از منزل و واحد همسایگی فعلی‌شان را بیان کنند. نتایج نشان داد که در کل آزاردهنده‌ترین مشخصه‌های مسکونی عبارت بودند از بوی بد، آزدگی از فضولات حیوانی، مخاطرات امنیت اجتماعی، آزدگی از سروصدای همسایه‌ها، زباله، آزدگی از سر و صدای ترافیک و وضعیت نامناسب نگهداری واحد همسایگی.

نتایج تحلیل عاملی امتیازهای آزدگی محیطهای سکونتی را در ۵ دسته آزدگی از ترافیک، وضعیت نگهداری آشغال واحد همسایگی، آزدگی از سروصدا، مخاطرات امنیت اجتماعی، و آزدگی از بوی بد طبقه‌بندی کرد [۱۵]. روبین و همکارانش در سال ۲۰۰۶ مطالعه‌ای در فرانسه (۹۲۶ نفر) انجام دادند. آنها برای اندازه‌گیری آزدگی‌های محیطی درک شده در محیط‌های شهری، یک مقیاس ساختند. این مقیاس همه‌ی وضعیت‌هایی را که بالقوه آزارنده بودند را شامل می‌شد. بر اساس نتایج حاصل از دسته‌بندی تحلیل عاملی، هفت عامل اصلی شامل احساس ناامنی، نارضایتی از حمل و نقل عمومی، ترافیک، آزدگی‌های محیطی، محدودیت استفاده از خودروی شخصی، رفتار غیرمدنی استفاده‌کنندگان از فضاهای عمومی، تراکم بالای جمعیت می‌باشند [۱۴].

دسته‌ای دیگر از اظهارنظرها به منابع به وجودآورنده اشکال گوناگون نارضایتی می‌پردازد. برای مثال، منابع عمده‌ی آلودگی صوتی عبارتند از ترافیک جاده‌ای، قطارها، هواپیما و فعالیت صنعتی. هم‌چنین می‌توان به وسائل درون خانه، همسایه‌ها، و جوانان/ بچه‌های در حال بازی اشاره کرد. در سطح سوم مدل تئوری سنجش کیفیت محیط (نمودار ۱) از هفت عامل آزدگی محیطی یاد شده که در پایین‌ترین سطح (سطح ۴) آن مهم‌ترین منابع احساس نارضایتی ذکر گردیده است.

نمودار ۱- مهمترین منابع احساس آزدگی در مدل تئوری ارزیابی کیفیت محیط سکونتی [۱].

۴- روش تحقیق.

میزان آزدگی ناشی از یک منبع خاص، بستگی به فراوانی آن منبع، وقوع، شدت و دوام آن دارد. میزان آزدگی تجربه شده از سوی مردم را می‌توان به صورت مستقیم و یا غیر مستقیم اندازه‌گیری کرد [۱۲]. در روش مستقیم از مخاطب سوال می‌شود که چه میزان از موضوعات مورد بررسی اذیت می‌شود. در روش غیرمستقیم از ساکنان درخواست می‌گردد که یک منبع مشخص را بر اساس میزان تکرار، شدت و زمان استمرار آن ارزیابی کنند و بدین ترتیب حاصل مجموع ارزیابی‌های مخاطبین معیار تخمینی برای کسب میزان احساس آزدگی ارائه می‌دهد.

در سنجش میزان آزدگی درک شده از سوی ساکنان نواب بر روی مؤلفه‌های آزردهنده‌ی اجتماعی- محیطی از روش مستقیم به صورت طرح سئوالاتی راجع به اینکه چه میزان از آلودگی مورد نظر آزرده می‌شوند، استفاده شد. بدین ترتیب از مدل تئوری مطابق با نمودار ۲، در ۴ مؤلفه (میزان آزدگی از عدم احساس امنیت، فقدان بهداشت محیط، آلودگی هوا و آلودگی صوتی) به صورت سلسله مراتبی در سه سطح استفاده شد و از ساکنان نواب درخواست گردید که میزان نارضایتی از فاکتورهای مورد نظر را در طیف لیکرت ۵ گزینه‌ای از "خیلی زیاد" تا "خیلی کم" ارزیابی کنند. برای جمع‌آوری اطلاعات از حجم نمونه ۲۷۰ پرسش‌نامه استفاده شد. که به ترتیب در فاز یک ۱۰۰، در فاز دو ۹۰ و در فاز سه ۸۰ پرسش‌نامه توزیع گردید. شیوه‌ی توزیع پرسش‌نامه در هر یک از فازهای محدوده‌ی نواب بر اساس تعداد واحدهای موجود بوده که به صورت تصادفی انتخاب شدند. نحوه‌ی پرکردن پرسش‌نامه‌ها به دو صورت مصاحبه با مخاطب و یا دادن آنها به ساکنان و تحویل

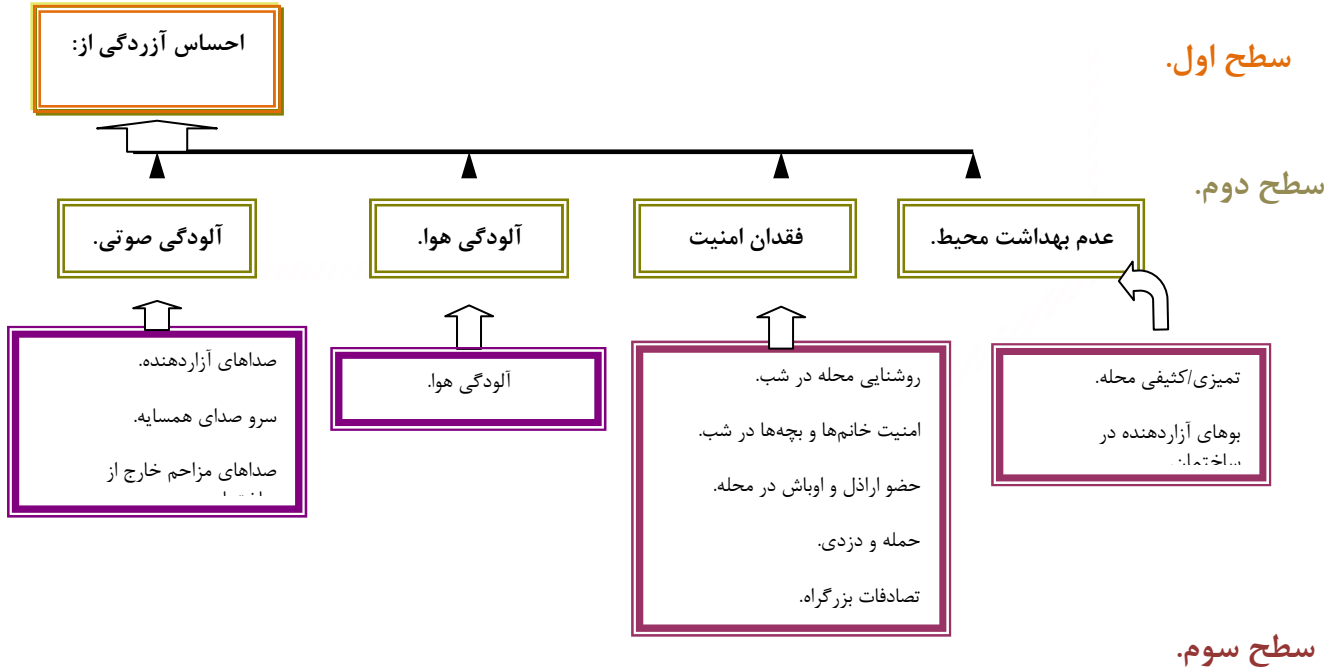

گرفتن در مراجعات بعدی بود. داده‌ها توسط نرم افزار SPSS و روش‌های آماری همچون آزمون T تک نمونه‌ای، آزمون Tukey و T دو نمونه‌ای تحلیل شدند.

سطح اول.

سطح دوم.

سطح سوم.

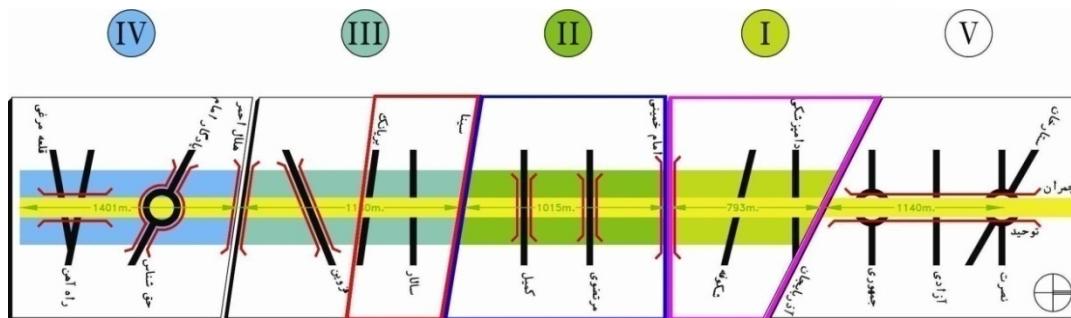

نمودار ۲- مدل مفهومی سنجش میزان نارضایتی از آزرده‌گی‌های اجتماعی- محیطی در محدوده مطالعاتی.

۵- معرفی محدوده مطالعاتی.

پروژه نواب با دیدگاه‌های خاص نوسازی شهری واقع در مرز غربی منطقه ۱۱ و مرز شرقی منطقه ۱۰ می‌باشد. محدوده مطالعاتی شامل سه فاز اجرا شده پروژه نواب حد فاصل تقاطع خیابان آذربایجان تا تقاطع بریانک به شرح ذیل می‌باشد:

فاز اول: تقاطع خیابان آذربایجان تا تقاطع امام خمینی به طول ۷۹۳ متر. فاز دوم: تقاطع خیابان امام خمینی تا تقاطع سینا به طول ۱۰۱۵ متر و فاز سوم: تقاطع خیابان سینا تا بریانک [۵].

نقشه ۱- محدوده مورد مطالعه: فاز ۱، ۲ و ۳ نواب [۱۲].

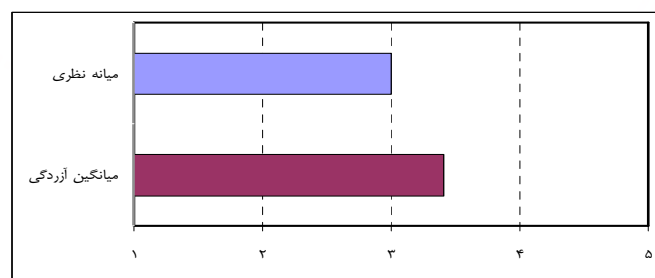
بافت قدیمی منطقه مورد نوسازی نواب از نظر کالبدی دارای بافتی فشرده و ریز دانه با تراکم بالای جمعیتی و ساختمانی بوده است. از دیگر خصوصیات این بافت می‌توان به بالا بودن حجم تردد و شکل‌گیری ساخت و سازهای متناسب با موضوع حمل و نقل و خدمات وابسته به آن در طول این مسیر [۴] و منطقه‌ای که عمدتاً جاذب طبقه‌ی مهاجر کارگر و یا کارمندان پایین بوده اشاره کرد [۶]. احداث معبر سریع‌السیری که جنوب به شمال تهران را متصل نماید از سالیان گذشته مطرح بوده و ضرورت اجرای آن در کلیه‌ی مطالعات و تحقیقات به عمل آمده، تایید شده است [۵]. اولین طرحی که نواب را مورد توجه قرار داد، طرح جامع اول تهران مصوب ۱۳۴۷ بود [۷]. پس از آن در سایر طرح‌ها از جمله طرح سوپرتو دنبال شد [۸]. شهرداری تهران در سال ۱۳۶۹ طراحی و اجرای بزرگراه مذکور را با اولویت ویژه در دستور کار خود قرار داد و برای اولین بار بدنه‌سازی اطراف محور نواب پرداخته شد [۵]. اجرای واقعی پروژه در سال ۱۳۷۳ آغاز شد.

به نظر می‌رسد مداخلات صورت گرفته در بافت قدیم نواب موجب افول ارزش‌های محیطی و نارضایتی ساکنان جدید شده است. از جمله می‌توان به بروز مسائلی همچون بارگذاری شدید جمعیت در محدوده‌ی طرح، جانمایی طرح در حداقل فاصله از محل ترافیک، مساله آلودگی هوا و آلودگی صوتی برای ساکنان، نبود امکان ایجاد فضای سبز، شکل‌گیری فعالیت‌های مخدوش و ناهنجار در میان ساختمان‌های مسکونی به‌خاطر پراکندگی و رهاشدگی بافت اجتماعی و بوجود آمدن فضاهای ناامن و بی‌دفاع در پوسته و بافت اشاره کرد [۵]. همان‌طور که قبلاً اشاره شد، در این مقاله به سنجش میزان نارضایتی از آزردهی‌های اجتماعی-محیطی که ساکنان فعلی نواب در معرض آنها قرار دارند، پرداخته شده است.

۶- نتایج و تحلیل داده‌ها.

مهم‌ترین نتایج حاصل از سنجش میزان آزردهی ساکنان نواب از آزردهی‌های اجتماعی-محیطی به شرح زیر بوده است:

- نتایج حاصل از آزمون T تک نمونه‌ای حاکی از آزردهی ساکنان نواب از آزردهی‌های اجتماعی-محیطی محل سکونت خود می‌باشد. میانگین نارضایتی ساکنان نواب برابر با ۳/۴۱ به دست آمد. همان‌طور که قبلاً اشاره گردید در پرسش نامه از طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت استفاده و رتبه‌های ۱ تا ۵ به پاسخ‌ها اختصاص داده شد. امتیاز ۱ نشان دهنده کمترین میزان نارضایتی ساکنین از سوال مربوطه و امتیاز ۵ نشان‌دهنده بیشترین میزان نارضایتی است. بدین ترتیب عدد ۳ به عنوان میانه نظری پاسخ‌ها انتخاب شد. سپس میانگین امتیاز نارضایتی با عدد ۳ مقایسه گردید. بالاتر بودن میانگین نارضایتی در محدوده‌ی مطالعاتی از میانه نظری نشان دهنده بالاتر بودن میزان آزردهی ساکنان به اندازه ۰/۴۱. بالاتر از متوسط آن می‌باشد. این میزان با اطمینان ۹۹ درصد قابلیت تعمیم به جامعه آماری را دارد (نمودار ۳).

نمودار ۳- مقایسه میزان نارضایتی ساکنان نواب با میانۀ نظری.

- نتایج آمار توصیفی نشان داد که ۴۵/۲ درصد از ساکنان میزان آزردهی از مجموع فاکتورهای محیطی بررسی شده را متوسط، ۴۲/۶ درصد به صورت خیلی زیاد و زیاد و ۱۲/۳ درصد کم و خیلی کم ارزیابی کردند. بدین ترتیب بیشترین درصد (حدود ۸۷ درصد) محدوده‌ی سکونتی نواب را با میزان آزردهی متوسط تا خیلی زیاد عنوان کردند (جدول ۱).

جدول ۱- نتایج آمار توصیفی میزان نارضایتی از عوامل محیطی - اجتماعی ساکنین نواب.

	تعداد.	درصد.
خیلی کم.	۱	۰/۴
کم.	۳۲	۱۱/۹
متوسط.	۱۲۲	۴۵/۲
؛ ناد.	۸۵	۳۱/۸

- بر اساس نتایج به دست آمده از آزمون T تک نمونه‌ای، هر چهار متغیر اصلی تحقیق یعنی "فقدان بهداشت محیط"، "عدم احساس امنیت محله"، "آلودگی هوا" و "آلودگی صوتی" با متغیر وابسته "نارضایتی ساکنان نواب" رابطه معنی داری داشته‌اند ($P < 0.01$) و با اطمینان ۹۹ درصد قابلیت تعمیم به جامعه آماری را دارا می‌باشند (جدول ۲).

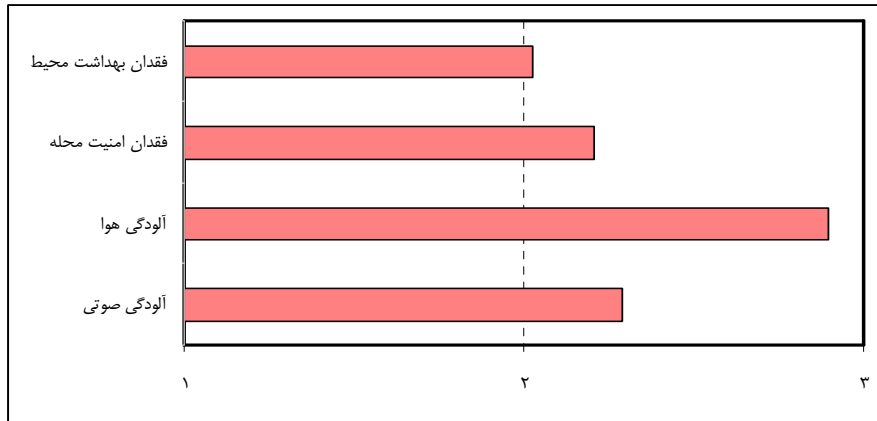
جدول ۲- نتایج آزمون T تک نمونه‌ای - میزان نارضایتی از آزردهی‌های اجتماعی - محیطی در محدوده نواب.

	Test Value = ۰			
	t	درجه آزادی.	معناداری. (۲-tailed).	تفاوت میانگین.
آلودگی صوتی.	۵۶/۴	۲۶۹	۰/۰۰۰	۲/۲۹
آلودگی هوا.	۱۳۹/۹	۲۶۹	۰/۰۰۰	۲/۸۹
فقدان امنیت محله.	۵۸/۷	۲۶۹	۰/۰۰۰	۲/۲۰
عدم بهداشت محیط.	۴۹/۶	۲۶۹	۰/۰۰۰	۲/۰۲

- در بررسی متغیرهای میزان نارضایتی ساکنان نواب از آزردهی‌های اجتماعی - محیطی، در حالی که میانه نظری آزردهی ساکنان نواب از آزردهی‌های اجتماعی - محیطی محل سکونت خود ۲ بوده، میانگین "آلودگی هوا" با ۲/۸۹

بیشترین امتیاز، "آلودگی صوتی" با ۲/۲۹ و گویه‌های "فقدان امنیت محله" با ۲/۲ بالاتر از متوسط میزان نارضایتی و "عدم بهداشت محیط" با ۲/۰۲ کمترین امتیاز را داشته که در حد متوسط ارزیابی شد. مقادیر فوق با اطمینان ۹۹ درصد قابلیت تعمیم به جامعه آماری را دارند (نمودار ۴).

نمودار ۴- میزان نارضایتی از آلودگی‌های اجتماعی محیطی در محدوده سکونتی نواب.

• در بررسی مقایسه وضعیت میزان نارضایتی ساکنان از انواع آلودگی‌ها در هر سه فاز نتایج نشان داد که بیشترین آزارندگی ناشی از آلودگی هوا و کمترین آزارندگی ناشی از بهداشت محیط می‌باشد (جدول ۳).

جدول ۳- مقایسه میزان نارضایتی از آلودگی‌های اجتماعی محیطی در فازهای نواب.

شماره فاز.	عدم بهداشت محیط.	فقدان امنیت محله.	آلودگی هوا.	آلودگی صوتی.
یک.	۲/۰۳	۲/۰۴	۲/۹۱	۲/۱۵
دو.	۱/۹۸	۲/۲۶	۲/۸۷	۲/۴۱
سه.	۲/۰۶	۲/۳۵	۲/۹۰	۲/۳۳

• با استفاده از آزمون Tukey تفاوت معناداری میان فازهای یک، دو و سه نواب در رابطه با متغیرهای "عدم بهداشت محیط"، "آلودگی هوا" و "آلودگی صوتی" دیده نشد.

• در رابطه با متغیر "امنیت محله" تفاوت معناداری میان فازهای یک، دو و سه نواب وجود دارد. به نحوی که فاز یک به میزان ۲/۴۲ امتیاز نسبت به فاز دو و به میزان ۳/۵۸ امتیاز نسبت به فاز سه از وضعیت مطلوب‌تری برخوردار است. این بدین معنی است که با حرکت از فاز ۱ به ۲ و از فاز ۲ به ۳ از میزان امنیت کاسته می‌گردد (جدول ۴).

جدول ۴- نتایج آزمون Tukey - مقایسه وضعیت نارضایتی از فقدان امنیت محله در فازهای مختلف نواب.

	(I) شماره فاز.	(J) شماره فاز.	تفاوت میانگین (I-J).	انحراف استاندارد.	معناداری.
Tukey HSD	فاز ۱	فاز ۲	-۲/۴۲۱۱	۰/۸۹۷۸	۰/۰۲۰
		فاز ۳	-۳/۵۸۵۰	۰/۹۲۶۹	۰/۰۰۰
	فاز ۲	فاز ۱	۲/۴۲۱۱	۰/۸۹۷۸	۰/۰۲۰
		فاز ۳	-۱/۱۶۳۹	۰/۹۴۹۵	۰/۴۳۹
	فاز ۳	فاز ۱	۳/۵۸۵۰	۰/۹۲۶۹	۰/۰۰۰
		فاز ۲	۱/۱۶۳۹	۰/۹۴۹۵	۰/۴۳۹

۷- نتیجه گیری و جمع بندی.

ارزیابی ساکنان از مجموعه عوامل ایجاد کننده نارضایتی از محل سکونتشان گام موثری در جهت ایجاد مطلوبیت در فرایند برنامه ریزی های ارتقاء کیفیت و ایجاد محیط های سکونتی رضایت بخش شهروندان می باشد. سنجش عوامل بوجود آورنده احساس آزدگی (نظیر آلودگی هوا، صوتی، فقدان بهداشت محیط، عدم احساس امنیت و ...) با استفاده از روش های مستقیم و غیر مستقیم قابل قیاس می باشد. در این پژوهش از روش مستقیم استفاده شد. با توجه به نمودار ۵ نتایج تحقیق حاکی از بالا بودن میزان نارضایتی، افول ارزش های محیطی و احساس آزدگی ساکنان نواب از مجموعه عوامل مورد بررسی بود.

میزان نارضایتی = ۳.۴۱

نمودار ۵- وضعیت میزان نارضایتی ساکنان از انواع آلودگی ها در محدوده سکونتی نواب.

همچنین با اشاره به جدول ۵ بالاترین میزان نارضایتی مربوط به آلودگی هوا، پس از آن به ترتیب آلودگی صوتی، فقدان امنیت در محله نواب و کمترین میزان مربوط به عدم بهداشت محیط بوده که در حد متوسط ارزیابی شد.

جدول ۵- وضعیت میزان نارضایتی از ارزش های محیطی در محدوده سکونتی نواب.

وضعیت.	$\langle \text{Mean} < 2 \rangle$ (میانگین نظری ۲)	آزردگی های اجتماعی- محیطی.
ناراضی.	۲/۲۹	آلودگی صوتی.
ناراضی.	۲/۸۹	آلودگی هوا.
ناراضی.	۲/۲۰	فقدان امنیت محله.
متوسط.	۲/۰۲	عدم بهداشت محیط.

با توجه به بالا بودن میزان احساس نارضایتی ساکنان نواب، لزوم بهبود و ارتقاء سطح کیفی عوامل مورد بررسی به منظور کاهش اثرات منفی شان بر سلامت عمومی ساکنان، ارتقاء کیفیت زندگی، حس رفاه و رضایت ساکنان این محدوده ضروری به نظر می رسد. همان طور که گفته شد، بالاترین میزان نارضایتی مربوط به آلودگی هوا و پس از آن آلودگی صوتی می باشد، به نظر می رسد انجام اقدامات لازم در این زمینه و همچنین ارائه راهکارهای کالبدی و غیر کالبدی در جهت افزایش حس امنیت، ارتقاء احساس رضایت ساکنان، ایجاد حس رفاه و آسودگی ساکنان تاثیر گذار باشد. همچنین ارتقاء سطح کیفی بهداشت محیط و سلامت ساکنان نقش عمده ای دارد.

از جمله راهکارهای ارائه شده جهت ارتقاء آلودگی هوا / آلودگی صوتی می توان به مواردی همچون:

- آرام سازی ترافیک محور نواب به ویژه خروجی نواب (تقاطع محور نواب و آذربایجان).
- ایجاد نوار سبز در فضای بین بزرگراه نواب و ساختمان ها خصوصاً در فاز ۲ و ۳.
- انتخاب گونه های مناسب درختان در نوار سبز بین بزرگراه و ساختمان ها.
- کاربرد تمهیدات سازه ای برای کاهش اثرات صوتی مجاورت بزرگراه به ویژه زیر پل ها و تقاطع های غیر هم سطح اشاره کرد.

از جمله راهکارهای افزایش احساس امنیت محله:

- ساماندهی فضاهای نا امن موجود در محدوده خصوصاً در زیر پل ها، تقاطع های غیر هم سطح و زیر گذرها.
- تعیین وضعیت فضاهای تجاری خالی از فعالیت جهت کاهش نقاط مستعد جرم و بزه در محدوده.
- مشخص شدن وضعیت فضاهای بلا تکلیف نا امن در محدوده بویژه زمین های رها شده ادامه فاز ۳ و فاز ۴.
- بهبود وضعیت روشنایی معابر در محدوده بویژه معابر باریک در مرز میان دو بافت.
- شناسایی و ساماندهی فضاهای بدون نظارت و بی دفاع در محدوده.
- افزایش تعداد استفاده کنندگان از فضاهای عمومی، خصوصاً زنان و کودکان با ارائه امکانات به این مکان ها.

در نهایت جهت ارتقاء بهداشت محیط در محله نواب:

- جلوگیری از استقرار کاربری های ناسازگار با نواحی سکونتی در محدوده.
- تعیین وضعیت مکان های پرت و بلا استفاده مستعد انباشت زباله بویژه در اطراف پل ها، کاربری های خالی از فعالیت و گذرهای مشترک بافت جدید و قدیم.

منابع فارسی:

۱. اورنگ، ملاحظت. (۱۳۸۶). «سنجش کیفیت محیط در بازسازی های پس از سانحه (مطالعه موردی: فضاهای عمومی شهر بم)». پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشکده هنر دانشگاه تربیت مدرس.
۲. بحرینی، سید حسین. طبیبیان، منوچهر. (۱۳۷۷). «مدل ارزیابی کیفیت محیط زیست شهری». *مجله محیط شناسی*، دوره ۲۴، شماره ۲۱.
۳. بحرینی، سید حسین. (۱۳۷۷). *فرایند طراحی شهری*. تهران: دانشگاه تهران.
۴. سازمان مشاور فنی و مهندسی شهر تهران. (۱۳۷۶). *نظام هدایت و کنترل توسعه تهران: یک رویکرد مفهومی*. تهران: حوزه معاونت شهرسازی و معماری شهرداری تهران.
۵. سازمان نوسازی شهر تهران. (۱۳۸۲). «گزارش عملکرد سازمان در خصوص نوسازی بافت های فرسوده». اردیبهشت ۱۳۸۲.
۶. سلیمی، نغمه. (۱۳۸۳). «احساس امنیت در نواب و پسرکانه هایش». پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی.
۷. مهندسین مشاور سبزینه راه. (۱۳۷۹). «مطالعات مرحله دوم ایمن سازی ترافیکی محور نواب». سازمان مشاور فنی و مهندسی شهر تهران، اسفند ماه ۱۳۷۹.
۸. مهندسین مشاور ویکتور گروئن و فرمانفرمایان. (۱۳۴۷). *طرح جامع تهران*. سازمان برنامه و بودجه، آذر ماه ۱۳۴۷.

منابع لاتین:

۹. BABA, Y. and AUSTIN, D. M. (۱۹۸۹). "Neighborhood environmental satisfaction, victimization, and social participation as determinants of perceived, neighborhood safety". *Environment and Behavior*, ۲۱(۶), pp. ۷۶۳-۷۸۰.
۱۰. Carp, F., Zawadski, R., and Shokron, H. (۱۹۷۶). "Dimensions of urban environmental quality". *Environment and Behavior*, ۸ (۲), ۲۳۹-۲۶۴.
۱۱. Cook, J. (۱۹۸۳). "Citizen Response in a neighborhood under threat". *American Journal of Community Psychology*, ۱۱ (۴), ۴۵۹-۴۷۱.
۱۲. Dravnieks, A., and O'Neill, H. J. (۱۹۷۹). "Annoyance potentials of air pollution odors". *American Industrial Hygiene Association Journal*, ۴۰ (۲), ۸۵-۹۵.
۱۳. Jager, J., and Ferguson, H. L. (۱۹۹۱). *Climate Change: Science, Impacts, and Policy*. Cambridge: University Press.
۱۴. Robin, M, Matheau-Police, A, Couty, C. (۲۰۰۷). "Development of a scale of perceived environmental annoyances in urban settings". *Journal of Environmental Psychology* ۲۷ ۵۵-۶۸, ۲۰۰۷.
۱۵. an Poll, R. (۱۹۹۷). "The perceived quality of the urban residential environment". A multiattribute evaluation. PhD-thesis, Center for Energy and Environmental Studies (IVEM), University of Groningen (RuG), The Netherlands.
۱۶. Von Winterfeldt, D., and Edwards, W. (۱۹۸۶). *Decision analysis and behavioral research (1st ed.)*. pp. ۶۰۴. Cambridge: Cambridge University Press.